

ÚJABB EGRI FELSŐ OLIGOCÉN GASZTROPODÁK.

(Az I. táblával.)

Írta: DR. GÁBOR RÓZSA.

(Közli DR. NOSZKY JENŐ.)

DR. GÁBOR RÓZSA 1925-ban készült „Újabb adatok Eger felső oligocén Molluska faunájához“ című doktori értekezésében, mely az akkori nehéz gazdasági viszonyok között nyomtatásban nem jelenhetett meg — az egri WIND-gyár feltárásából előkerült 17 csiga fajnak, köztük 14 újnak, paleontológiai leírását adja. Ezek egyrészét sajátmaga és DR. ERDŐDY gyűjtötte; zömük azonban LEGÁNYI FERENC egri gazdálkodónak a M. kir. Földtani Intézet részére eszközölt gyűjtéseiből való.

Jólsikerült fényképpel illusztrált munkájának ezen új eredményei — különösen mivel a leírt formákat csak részben sikerült az azóta történt gyűjtésekben megtalálni — oly érdekesek, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum Ásvány-Őslénytárának igazgatója, megmenteni, illetve a tudomány számára hozzáférhetővé tenni határozta el.

Itt közöljük tehát, természetesen összevont, lerövidített szövegben, az általa leírt fajok jellemzését és ábráit.

1. *Ampullina (Globularia) Telegdi Rothi* n. sp.

(I. tábla, 6. ábra.)

Két, 40—44 mm magas, teljesen ép példány, a T. ROTH által ismerttetett¹ *Ampullina (Globularia) auriculata* GRAT. és *Ampullina (Cernina) compressa* BAST. fajok közti, átmeneti típusnak tekinthető. Spirája az *A. compressa*-énál is jobban kiemelkedik. Öt kanyarulata erősen ívelt. Varratai sekélyek, héja külsejét ráncszerű növekedési vonalak borítják, melyek gyengébbek, mint az *A. auriculata*-éi. Az utolsó félkanyarulat varrata zeg-zugos. Félholdszerű szájnylása a felső szájzúgban, hegyesszögben végződik. Külső ajka éles, a belső duzzadt. A köldöklemez szabadon hagyja a köldököt,

¹ TELEGDI ROTH K.: Felső oligocén fauna Magyarországból. (Geol. Hung. I. 1914. 26—27. és III. t. 9, 18, 19. ábra.)

amelyből jólfejlett köldökperem húzódik egészen a szájnyílás alsó részéig. Az *A. compressa*-nál a köldöknek nyoma sincs, mert a köldöklemez elfedi, ellenben az *A. auriculata*-nál jólfejlett és nyitott a köldök; ezért kellett a fenti fajt is a *Globularia* subgenushoz venni.

2. *Cerithium egerense* n. sp.

(I. tábla, 5. ábra.)

Egyetlen, hét és fél jellegzetes kanyarulatból álló, töredékes példány alapján, mely a *Cerithium Chaperi* BAYAN eocén típusával² rokon, állította fel új fajtát a szerző. Megállapítása helyességét az azóta előkerült, majdnem teljesen ép példányok igazolták.

Bütykös kanyarulatai közt a varratoknál két szélesebb s egy keskenyebb szalagból álló harántsáv van, amely határozottan elválasztja a fenti eocén fajtól. A kisebb, vagyis régibb kanyarulatokon a bütykök száma szaporodik. Haránt diszítése egyforma széles lefutású, finom vonalakból áll. Kiegészített hossza 60—70 mm lehet.

3. *Cerithium Zeuschneri* PUSCH.

(M. HÖRN.: Foss. Moll. Tertiärbecken von Wien. Abhandl. IV., XLI. t. 5—6. ábra.)

Öt példányt talált ebből a közismert, miocén formából.

4. *Potamides (Ptychopotamides) Pappi* n. sp.

(I. tábla, 2. ábra.)

Az idevett egyetlen, de majdnem teljesen ép példány, mely 55 mm magas, a *C. papaveraceum* BAST. (HÖRN. XLII. t. 8. a-b ábr.) alakkörébe tartozik, de jóval zömökebb forma. Tizenkét kanyarulat van rajta; azonkívül a letört hegyén még 3—4 lehetett. A kanyarulatok mély varratokkal vannak elválasztva. Minden kanyarulaton 3 sor, szemecskékből álló diszítés van. A szemcsék kerek és nagyjában hasonlóak. Csak a középső sorokban vannak helyenként kisebbek. A *C. papaveraceum*-on a középső sor szemcséi mindig kisebbek. Hasonlóan gyengébb, a szemcsék elhelyezkedésénél is, a középső sor tagjainak előbbre való ugrása által keletkezett ív. Az utolsóelőtti kanyarulaton a szemcsék száma 50 és nem 25, mint a *C. papaveraceum*-on. Szájnyílása is kerekesebb és magasabb. Orsója és bázisa majdnem derékszöget alkot. Találkozásuknál kicsiny csurgóféle észlelhető.

² P. OPPENHEIM: Eocenfauna des Monte Possale. (Palaeontographica XLIII. XII. t. 1—2 ábra.)

5. *Cominella (=Buccinum) hungarica* n. sp.

(I. tábla, 4. ábra.)

Főjellemvonása ennek a nagyszámban és különböző nagyságban előkerült, új fajnak a bordák bemélyedése által létrejött, szalagszerű lefűződés a varratok alatt. Ez a sajátság a *Cominella Flurlii* GÜMB. (WOLF. Palaeontographica XLIII., XXVI. t. 21—22. ábr.) és a *C. uniserialis* SANDB. (Mainzer Becken XX. t. 1—2. ábr.) fajokkal hozza közelebbi összefüggésbe. A fenti fajoknál azonban jóval nagyobb és inkább a középső miocén *Nassa baccata*. BAST. (HÖRN. XIII. t. 7—9. ábr.) és a *C. Suessi* (HÖRN. et AUING. XV. t. 3—6. ábr.) formákra utal. Hosszú tojásdad alakú. Megnyúlt, 7—8 kanyarulatból áll. Az utolsó kanyarulat rendszerint nagyobb, mint az elülsők összevéve. Az utolsó kanyarulat alsó részén a bordák 3—4 finom ágra oszlanak szét, valamint a harántbordák is. Tojásdad alakú szájnýílása aránylag kicsi. Jobb szájszélén a bázisnál egy meglehetősen nagy és széles beöblösödést alkot. A bordák lefutása a kanyarulatokon, különösen az utolsón plasztikusan kiemelkedő. Harántdiszítése az összes *N. baccata* alakkörbe tartozó formáknál a legerőteljesebb s így a héj felülete kockásnak látszik. (A fenti faj az újabb nomenklatura szerint *Cominella*-nak volt veendő, mert a *Buccinum* genus nevet csak a pliocéntól fellépő fajoknál használják.)

6. *Murex egerensis* n. sp.

(I. tábla, 10. ábra.)

Ez a gyakori forma (40 drb) romboidszerű körvonalú, zömök. Egyes példányok harántvonal diszítése elég erős. Kanyarulatainak száma öt, az embrionálisokkal együtt 6 és fél. A szájdudor ötsoros, a sorok nem érintik egymást s köztük kisebb dudorsorok emelkednek ki. A szájdudorok a felsőbb kanyarulatok varratvonalain is túlterjednek. A szájnýílás kerek. A külső ajak kivastagodik és csipkés szélű. A belső ajak keskeny, alul csurgóban folytatódik. A belső ajaknál a csatorna kezdeténél jellemző ránc fut végig, mely köldököt képez. Hátsó részénél a szájdudorok alul a bázison nyalábszerűen futnak össze. Diszítése lemezszerű, a szájdudorok alapja is csipkézett, mint a miocén *Murex*-eknél. A legtöbb hasonlóságot a *Murex Partschii* HÖRN. fajjal (HÖRN. XXVI. t. 5. ábr.) mutat s így ennek a miocén formának oligocénkori őseül tekinthető.

7. *Murex Sedgwicki* MICHT. var. *depressus* nov. var.

(1. tábla, 12. ábra.)

Egyetlen, de feltűnő jó megtartású példány a fenti miocén alapfajhoz hasonló. (HÖRN. XXIII. t. 3—4. ábr.) Főkülönbség az, hogy a felső része sokkal laposabb. A kanyarulatok ugyanis nem emelkednek ki olyan erősen, mint a törzsalakon, ahol ezek a bázistól az első varratvonalig terjedő magasságnak felét alkotják, hanem az említett magasságnak csak harmadáig. Ebben hasonlít a *Murex heptagonatus* BRONN.-hoz is (HÖRN. et AUING. XXIV. t. 7—8. ábr.), ahol ez a magasságnak csak egy ötödét alkotja. Változatunkat általában véve rövidebb, zömökebb formája, karcsú bázisú csatornájának a függőlegeshez közelebb állósága miatt új varietásnak kellett venni, amely a fenti alakkörnek első megjelenését jelzi, már az oligocén végén.

8. *Murex trigonalis* n. sp.

(1. tábla, 7. ábra.)

A hat példányban talált faj bordáinak elrendeződése háromszögletes formát ad, amelyhez hasonló nincs az oligocénben. Közelállót is csak a miocénből ismerünk. Alakja zömök. A héjon hat kanyarulat látható, hét-hét bordával övezve. A bordák közül három egész hosszában egyforma vastagságban emelkedik ki, míg a közbeesőknél vastagodás csak a középső részükön látható. Az utolsó kanyarulat külső ajkát is egyenletesen kiemelkedő borda alkotja, ami jellegzetes külsőt kölcsönöz neki, eltérőleg a hasonló fajoktól, amelyekben ez nem tapasztalható, ami részben a csurgó rövidegével is összefüggésben van. Csatornája nyitott és meglehetősen közel áll a függélyeshez. Orsójánál köldökszerű, erős ránc van, mely a majdnem 100° alatt megtörő, ráncos élborda kiemelkedéséből, illetve visszahajlásából jött létre. A héj lemezszerű növendékvonalakkal díszített. A növendékvonalakon apró pikkelyek látszanak, amelyek megkopva csomószerűnek tűnnek fel. Minden ötödik-hatodik ilyen harántvonal a bordákon erősebben emelkedvén ki, ez az egész héjnak, de különösen a bordáknak hullámzatosságot kölcsönöz.

A *Murex trigonalis* n. sp.-hez legközelebb állanak a *M. Borni* HÖRN. és *M. granulifera* GRAT. középmiocén formák (HÖRN. XXV. t. 18. illetve 19. ábr.); csakhogy karcsúbbak, kanyarulataik magasabbak, alapjuk a csurgónál keskenyebb és meghosszabbodott; belső ajkuknál a köldöklemez sokkal gyengébb s csak igen csekély köldökráncuk van: vagyis felsőoligocén formánknak megkarcsúsodásából származtathatók le.

9. *Murex trigonalis* n. sp. var. *spinatus* nov. var.

(I. tábla, 11. ábra.)

A fenti törzsfajtól kissé karcsúbb formájában és a bordákon levő harántvonalak által okozott, nagyon erős hullámosságban tér el. A szinte tüskeszerű kiemelkedések legerősebbek a kanyarulatok felső részén, a varratvonal mellett. Alakja kisebb a törzsfajnál és aránylag hosszabb és ferdébb csurgóval bír. Az orsó mellett a köldökszerű bemélyedést alkotó ráncszöge 130° is lehet, míg a *M. trigonalis*-nál e szög csak 100° körüli, miáltal a bázisa karcsú lesz.

10. *Fusus columbelliformis* SAND. var. *gradatus* nov. var.

(I. tábla, 8. ábra.)

Egyetlen, búbján hiányos, de egyébként jól megtartott példány kiegészített hossza 42 —, szélessége 19 —, vastagsága 14 mm. A főkülönbség abban van, hogy SANDBERGER törzsfaján (Conchylien Mainz. Terciärbecken XVII. t. 2. ábr.) a kanyarulatokat diszító bordák kiemelkedése oldalnézetben ívszerűnek látszik, míg az új varietásnál a derékszögtől alig nagyobb, kb. 100° tompaszöveget alkotva ér a kanyarulatokhoz, miáltal a bordák felső része és a varratvonal között szalagszerű befűződés keletkezik, amelyen két finom harántvonal fut végig. A kanyarulatokat diszító, bütyökszerű bordák száma 12, amelyek egyenletes eloszlásúak, csak az utolsó kanyarulatban van ettől eltérés, amennyiben a külső ajaknál levő borda erősebb és az előtte levő bordától való távolsága nagyobb, mint a többi borda közötti. A nagy borda átellenében egy gyengébb borda észlelhető, miáltal az utolsó kanyarulatnak 13 bordája van. Szájnyílása hosszú, ovális, kissé kicsúcsosodó, így rövid, kissé balra csavarodó csatornája és csurgója van. A szájnyíláson a felső szájjúg hegyesszöveget képez, míg a törzsfajnál itt is kiöblösödés mutatkozik, ami a kanyarulatokat diszító bordák kiemelkedésével függ össze. Csak a külső ajak belső részén láthatók kis rovátkák, míg a törzsalaknál ezek — mind a két ajkon megvannak.

11. *Fusus elongatus* NYST.

(SPEYER: Conch. Cassel. Tert. Bild., Palaeontographica IX., XXXIV. t. 8. ábra.)

A jellegzetes, német oligocén forma hat példányban került elő az egri faunából. A példányok nagyobbak mint a németországiak és egyéb méretbeli különbségek is vannak köztük.

12. *Fusus* cfr. *longirostris* BROCC.

(HÖRNES: XXXII. t. 6. ábr.)

Egyetlen töredékes, de részleteiben elég jó megtartású példány a középmiocénban gyakori, fenti formával egyezik meg legjobban. Bizonyos mértékben a *Fusus bilineatus* PARTSCH (HÖRN. XXXII. t. 11—12. ábr.) fajhoz is hasonló, amelynél a kettős él az egrinél is erőteljesebb kifejlődést mutat. A héj zömökebb formája azonban inkább a *F. longirostris*-hoz teszi hasonlónak.

13. *Fusus valenciennesi* GRAT. var. *depressus* nov. var.

(I. tábla, 3. ábra.)

Egyetlen, 16,5 mm magas és 13 mm széles, letörött jobb szájszélű, egyébként jól megtartott példány HÖRNES-nek a bécsi medence miocénjéből leírt (HÖRN. XXXI. t. 15 a—15 b. ábr.) törzsalakjától kisebb és zömökebb formájánál fogva különbözik.

14. *Fasciolaria Legányii* nov. sp.

(I. tábla, 9. ábra.)

Legközelebb áll hozzá a *Fasciolaria fimbriata*, BROCCHI-nak a hazai középmiocén, — valamint a tengeri pliocén rétegekből többször említett faja (HÖRN. XXXIII. t. 5—6. ábr.) Az egyetlen, 34 mm hosszú, 16 mm széles és 14 mm vastag példány alakja orsószerű Nyolc kanyarulatán, amelyek a harmadiktól kezdve megkisebbednek és eléggé összeolvadnak, szabályos eloszlású és erőteljesen fejlett bordák vannak és pedig a legalsón 10, a többin csak 9. Élesen kiemelkedő harántbarázdái a bordákon áthaladva, azokat tüskészerűen kihúzzák és kihegyezik. Az erősebb harántbarázdák közt helyenként gyengébb harántvonalak is vannak. Fő megkülönböztető jellege az, hogy a *F. fimbriata*-nál a harántbarázdák közül csak a legfelső emelkedik ki, ellenben a *F. Legányii*-nál az utánakövetkező is erőteljes; miáltal oldalnézetben egész más a körvonala. Szájnílása szűk, élesen csipkézett, jobb szájszéle kiugrik, miáltal a csatorna alsó része kiöblösödik. A belső ajak közepetáján az orsó erősen megvastagodik s ez a vastagodás a héjji részen duzzanatban folytatódik.

15. *Fasciolaria fusiformis* nov. sp.

(I. tábla, 14. ábra.)

Ez a külsőleg a *Fusus virgineus* GRAT.-hoz hasonló, (HÖRN. XXXI. t. 11. ábr.) egyetlen, jól megtartott példányban előforduló *Fasciolaria* hat és fél kanyarulatból áll, melyekből öt szkulpturás díszítésű, másfél kanyarulat pedig sima: embrionális. Az utolsó kanyarulat a meghosszabbodott bazális résszel együtt az egész héjmagasság kétharmadrészét alkotja. A szájnyílása hosszúkas, félhold formájú. Belső ajka síma, csak a columnán, a csatorna kezdeténél van három erősebb és egy gyengébb ránc. Külső ajka éles, szintén ráncokkal fedett, melyekből a csurgó kezdeténél levő kettő kiállóbb és bütyökszerűbb. Ezekon kívül még nyolc egyforma nagyságú és egyforma eloszlású, hosszabb ránc fedi a külső ajak belső felületét egész a felső szájjúgig. Köztük finomabb mellékráncok is vannak. Egyébként a miocénkori *Fasciolaria Tarbelliana* GRAT. és a *Fasciolaria fimbriata* BROCC. kevésbé díszített példányaihoz hasonlít valamennyire. (HÖRN. XXXIII. t. 4—5., 7. ábr.)

16. *Egereea collectiva* nov. gen. et nov. sp.

(I. tábla, 15. ábra.)

Ez a *Volutidae*-khez sorolható, elég gyakori (6 drb) forma — új genusnak volt veendő, mert több genus sajátságait egyesíti. Legközelebb áll azonban a *Volutilithes*-hez. Alakja, illetve körvonalai azonban inkább a *Cassis*, vagy a nagyon zömök *Buccinum*, ill. *Nassa* jellegét mutatják. Sőt bizonyos, tüske nélküli *Pyrula*, *Ranella*, *Cancellaria*, illetve zömökebb *Melanopsis* formákra is emlékeztetnek.

A héj általános alakját az utolsó kanyarulat uralja. Ennek díszítése erősebb harántvonalakból és gyengébb hosszanti növedékvonalakból áll. Felső részén a növedékvonalak ráncai által egy erősebb él képződik, mely fontos kialakítója az utolsó kanyarulat hengeres formájának. A második kanyarulaton elég sűrű, bordás díszítés van. A belső ajak megvastagodott, kalluszszerű és körülbelül a felét alkotja az utolsó kanyarulat látható részének. A columnán két erős ránc van. A felső ráncsal egy magasságban, a belső ajak kalluszán túl ferde él vonul át, amely a kiemelkedő ráncok folytán jön létre és az alak oldalt való lecsapottságának okozója. Ez az él bordaszerűen emelkedik ki, a harántszalagokkal egyirányban fut és alúl kis csurgót képez.

A *Volutilithes*-ektől megkülönbözteti az azokon észlelhető, négy erős columnáris ráncnak redukciója, továbbá az utolsó kanyarulatának felső részén levő ránc erőteljes volta és a tüskesor hiánya. Szájnyílása is félakkora csak mint a *Volutilithes*-nek. A szájnyílásának formája inkább a többi alakokéra utal. Ezért is, mivel egyetlen hozzáférhetőbb, fossilis és récens³ alakhoz sem lehetett hasonlítani, az új genus felállítása szükséges volt.

17. *Terebra Schréteri* nov. sp.

(I. tábla, 1. ábra.)

Egyetlen, 56—58 mm hosszú és 14 mm vastag, kifogástalan megtartású példány a HÖRNES-től leírt, miocénkorú *Terebra fuscata* BROCC. (HÖRN. XI. t. 15—18. ábr.) alakkörére utal. Hiányzik azonban rajta a *Terebra fuscata*-ra jellemző varratszalag, amelynek némi nyomai csak a legfelsőbb kanyarulaton mutatkoznak. Jól észlelhető rajta a külső szájszegélyt alkotó és ezzel párhuzamosan haladó, hosszanti növedékvonalak mélyebb strukturája, amely a későbbi korokban erőteljesebb fejlődést véve, új fajokat eredményezett, mint a minők pl. a *T. Basteroti* NYST. és a *T. pertusa* BAST. stb.

Utolsó, legnagyobb kanyarulata majdnem olyan nagy, mint a 1½—2-szerre nagyobb, miocénkori *Terebra fuscata*-é; ellenben felsőbb kanyarulatai sokkal keskenyebbek, miáltal zömökebb lesz. Szájnyílása hosszúkás, jobb szájszegélye széles. Szájnyílása belső részén az orsó karcsú és meghosszabbodott. A bázisnál levő kiszögellés itt még kevésbé öblösen fejlődött ki s a bevágást követő ráncok sem oly élesek, mint a *T. fuscata*-n.

A felsorolt 3 régi és 14 új alakja jellemvonásaival is minden tekintetben megerősíti TELEGDI ROTH K.-nak — 1914-iki munkájában kifejtett, ama megállapításait, hogy az egri, felső oligocén fauna phylogenetikailag is, tipikus áthidaló faunája az oligocénnek és miocénnek; azonkívül az északi és déli típusú alakok keverten fordulnak elő benne. A miocén fajokkal való erős rokonság pedig azt mutatja, hogy ezeket, a miocén bázisán levő rétegeket kell tekinteni a mi miocén fajaink fejlődési bölcsőjének; amennyiben másutt

---

³ A szerző DR. SOÓS LAJOS nemzeti múzeumi igazgató úr szívességéből áttekintette a Magyar Nemzeti Múzeum gazdag, recens molluska gyűjteményét és FISCHER P.: Manuel de Conchyliologie... Paris, 1887. című munkáját.

ehhez hasonló tények még nem voltak észlelhetők, innen látszik kiindulni — területünkre nézve, a miocén fajok fejlődése. Vagyis az egri fauna, számos új alakjánál fogva, az oligocénhez képest már új faunának tekinthető.

A z I. tábla magyarázata. — Erklärung der Tafel I.

1. <i>Terebra Schrèteri</i> nov. sp.	9. <i>Fasciolaria Legányii</i> nov. sp.
2. <i>Potamides (Ptychopotamides) Pappi</i> nov. sp.	10. <i>Murex egerensis</i> nov. sp.
3. <i>Fusus valenciennesi</i> GRAT. var. <i>depressus</i> nov. var.	11. <i>Murex trigonalis</i> nov. sp. var. <i>spinatus</i> nov. var.
4. <i>Cominella hungarica</i> nov. sp.	12. <i>Murex Sedgwicki</i> MICHT. var. <i>depressus</i> nov. var.
5. <i>Cerithium egerense</i> nov. sp.	13. <i>Egereia collectiva</i> nov. gen. et nov. sp.
6. <i>Ampullina (Globularia) Telegdi Rothi</i> nov. sp.	14a. <i>Fasciolaria fusiformis</i> nov. sp.
7. <i>Murex trigonalis</i> nov. sp.	14b. <i>Fasciolaria fusiformis</i> nov. sp. háttulról (von rückwärts).
8. <i>Fusus columbelliformis</i> SANDB. var. <i>gradatus</i> nov. var.	

